

## BIENCZE GÉZA\*

## *Somogy megye tiszti mérnökei a szabadságharc idején*

Három esztendővel ezelőtt, az 1995. évi anketon Somogy megye tiszti mérnökeinek reformkori tevékenységéről elhangzott előadásom folytatásaként a megye szabadságharc alatti fő- és másodmérnökének – **Vörös Lászlónak** (1790–1870) és **Török Miklósnak** (1809–?) – a szabadságharc alatti rövid egy esztendejéről szólnék.<sup>1</sup> Arról az időszakról, amikor a forradalom időszakát élő megyét 1848 őszén előzönlik **Jellasics** hadai, amikor azt 1849 elején négy hónapra a császári hadsereg szállja meg, s amikor **Noszlopy** kormánybiztossága alatt újjáéled a szabadságharc szelleme. Mit tett ekkor a reformkor haladó szellemiségét magáénak valló Vörös László megyei főmérnök, és mit konzervatív beosztottja, Török Miklós? – miközben mindketten a hivatalukban maradtak. Maradtak – ahogy az éppen a másodmérnök apja által épített kaposvári megyeháza homlokzatára írva van: – *a közjó alkalmazottai*, egyikük a forradalom és a szabadságharc mellett nyíltan vállalt szimpátiájával, másikuk visszahúzódozó, ám nyilvánvaló lojalitásával. Két megyei tisztviselő, aki kétféleképpen – úgymond – „nem csinált semmit”, de a helyén maradt és végezte nem éppen könnyű feladatát az igencsak változékony időkben. S mi várt rájuk, mi lett sorsuk – éppen ezekért – 1849 augusztusa után?

A forradalom és szabadságharc idején a megyei első (vagy fő) mérnöki feladatkört – többek között a Duna-mappációban kiemelkedő munkát végzett – Vörös László, míg a megyei másodmérnöki tisztet Török Miklós, a megye korábbi főmérnökének, **Török Ferencnek** ugyancsak mérnök fia töltötte be. A megyei tisztviselői karba sorolt kettejükön kívül még mintegy tucatnyi uradalmi és magánmérnök tevékenykedett ez idő tájt a megyében.

Vörös László életútjáról, tevékenységéről és magánéletéről meglehetősen sokat tudunk, mivel életrajzát **Bendefy László** részletesen megrajzolta, továbbá szép forrásanyag található rá vonatkozóan a kecskeméti levéltárban a töredékesen fennmaradt családi levelezése révén.<sup>2</sup> Ez utóbbiban gyermekeihez (Ottília, Vince, László, Amália és Janka) írott levelei találhatók, de a testvérek egymás közötti levelezéséből is maradt ránk jó pár darab. Mérnöktársáról, Török Miklósról alig tudunk valamit, azt is zömmel apjának általam megírt biográfiájából, s a kaposvári levéltárban is mindössze néhány közvetett adat található vele, vagy akár családjával kapcsolatosan.<sup>3</sup>

**Vörös László**, kora egyik legképzettebb mérnöke meglehetősen kiterőkkkel tarkított szakmai és életút után került a somogyi mérnöki hivatal élére. Jelentős térképrajzoló, térképmetszői múlttal a háta mögött eléggé későn, 38 esztendősen szerezte meg mérnöki diplomáját az Institutum Geometricumban. Ezután a Duna-mappáció mérnöke **Huszár Mátyás** keze alatt, majd annak el-

\* Országos Műszaki Múzeum, 1117 Budapest, Kaposvár u. 13–15.



mozdítása után **Vásárhelyi Pál** másodhelyettese. Közöttük szorosabb kapcsolat is kialakulhatott, mivel Vörös harmadik gyermekének, Ottilia lányának Vásárhelyi Pál és felesége, **Sebők Mária** lettek a keresztszülei 1829 tavaszán. Útjuk azonban hamarosan elvált, s Vörös előbb Nógrádban másodmérnök, majd **Beszédes József** egyik segédje. Innen pályázta meg 1833-ban a Török Ferenc halálával megürült Somogy megyei főmérnöki állást, amelyet – éppen az elhunyt mérnök fia előtt – el is nyert.

A Kaposvárhoz közeli – ahogy ő maga fogalmazott: a világ nagy fővárosaihoz hasonló Pestről „egy rongyos, sáros faluba” költözve – Szomajomban szolgálati lakást kapott addigra már terebélyes családjával. Hamarosan megszokta azonban a vidéki életmódot, munkája mellett gazdálkodott, a közeli nemesi familiákkal kapcsolatot tartott, főleg három lánya és két fia élénk társasági életének köszönhetően. Fiait taníttatta, leányai mellé nevelőnőket fogadott, majd intézetben neveltette őket, s a sáros somogyi faluban természetes volt a zongoraszó, a társalgás német és – a hölgyekkel – francia nyelve, s a *Jelenkor* mellett divatos pesti társasági folyóiratok is jártak. Vörös mind kiváló mérnöki tevékenységével, mind műveltségével komoly társadalmi rangot és nevet szerzett a megyében.

Az 1848-as márciusi forradalom is megyebéli munkálatai közepette találta. Erről és az ezt követő időszakról, a családban történetekről a család élénk levelezéséből töredékesen fennmaradt levelekből van tudomásunk, e hiányos forrás azonban fontos Vörös életútjának megrajzolásához. A '48 nyaratól történetekről már csak azért is keveset tudunk, mivel a megye mérnökeiről, munkájukról nem történt említés az átalakuló megyei igazgatás sem közgyűlési, sem annak különféle bizottsági irataiban, jegyzőkönyveiben. Egy családi levélből tudjuk, hogy a főmérnök 1848 nyarán egy régtől fogva elhúzódó úrbéri örökváltsági és birtokossági perhez kapcsolódó felmérési és térképezési munkán dolgozott kisebbik fiával, Lászlóval, aki gyakorlott mérnöksegéddé vált apja mellett. Az elvégzett munkákért alig láttak valamelyes pénzt, ugyanis a vármegyei pénztárat kiürítette a nemzetőrség ellátása. A családot ez annyiban is érintette, hogy az 1848 nyarán felállított Somogyzalai nemzetőrségben ifjabbik László – aki a forradalomig a belvári osztrák katonaiskolában nevelkedett, majd az intézetet elhagyva hazatért és – nemzetőr hadnagyként teljesített kéthetenkénti váltásban szolgálatot a somogyi Dráva menti táborban, „szemben a vad rázokkal”. Az idősebbik fiú, Vince Pesten jogot tanult, a leánygyermek Fehérvárott intézetben és odahaza nevelkedtek, de a nagyobb leányokat szeptember közepén előbb hazahívta, majd rövidesen Pestre küldte a család.

A zavaros idők elejét az ekkor 58 éves Vörös László még Szomajomban töltötte, később beköltöztek a biztonságosabbnak vélt Kaposvárra. A gyermekei után pestre küldött – a hazafiúi szeretet sugárzó, a hon védelmére buzdító – leveleiből kirajzolódik annak a vidéknek az élete is, ahol szeptember folyamán Jellasics főserege és mindent kirabló segédseregei átvonultak a Dráván történt átkelésük után, majd egy részük vissza, a pákozdi vereséget követően.

Egy október 7-én írott levelében írja, hogy „*Mintegy 14 nap oltá ... szakadatlan a rácz rablaktól tartunk. Szeptember 21-ikén ... 8 ezer rabló rácz Sárdi határban épen Szomajomi határ szélben letelepedvén, számára a körül fekvő helységek 80 mázsa húst, 8440 kenyeret, 300 akó bort, 330 portio szénát s ugyan annyi zabot, 150 kotsit, 45 öl tüzi fát kényszerítettnek ki álitani. Megérkezések napján délután mintegy 3. órakor, mikor jól laktak s meg részegedtek az ugy nevezett szerezsának elindultak a Sandi mezőn vadászni és 70. darab marhát és 300. darab sertvést lőttek le... Másnap ezen czudar nép Kaposba és Toponárba ment, hol még gonoszabbul pusztított... Tovább Kaposból Szilbe, Iregbe, Kilitibe, Lepsénybe és Fehérvárba mentek a sáskák, hogy ott velök mi történt azt Ti jobban tudjátok. Némely bizonytalan hírek után azt halyuk, mikép vitéz seregeink csak ugyan szét verték Jelasics táborát és a megmaradott rész Győrnek vette útját...*”

A család és a világban történt hírek adása és vétele mellett mindenkor fontosnak tartotta gyermekeit a hazafiúi szeretetre és feladatokra buzdítani. leveleiben meg is fogalmazza ezt: „*Óhajtanám, hogy Ti is csekély erőtkhöz képest minél többet használnátok a hazának, mely ha most az árulásból kibontakoztatik és a nemzet leverheti gaz ellenségeit, oly virágzó állapotokra juthat, mint bármely országa Európának... mert ha a magyar nem segít magán, csúfja lesz széles e világnak, de ha nyertes lesz ölelik a legnagyobb nemzetek is.*”



Reménykedve is írta e sorokat, mivel mindkét fia aktívan vett részt az eseményekben. Vince, a jogot tanuló idősebbik fiú **Madarász László** minisztériumában jutott álláshoz, László pedig a nemzetőri szolgálat után besoroztatván előbb tűzérési rajzoló, majd térképész lett az októberben Bécs alá vonult és Parndorfnál táborozó honvédseregben. További útjukról nem tudunk, a későbbiekben is csak annyit, hogy a szabadságharc bukása után bujdosniuk kellett, s hogy László honvédtiszti múltja miatt néhány hónapi fogságot is szenvedett.

Somogyot – az őszi seregvonulásokat kivéve – elkerülték a nagyobb harci cselekmények és események, sőt a megye 1849 januárja és áprilisa között a császári megszálló csapatok uralma alá került. A császári biztos által kinevezett – a vak engedelmisséget elfogadó és a császárhűséget magáénak valló – megyei tisztikarban azonban, a korábbiakkal ellentétben, nem szerepeltek sem a megyei mérnökök, sem a megyei főorvos. Az áprilisi tavaszi hadjárat sikerei hatására megmozdult megyéből április végén azonban sietve távoztak a megszálló csapatok, helyüket – rövid és ellentmondásos időre – **Noszlopy Gáspár** népfelkelői foglalták el.

A szabadságharc bukása – amely egyben eszményei bukása is volt – nem törte meg Vörös Lászlót, akinek sokoldalú tudására és kiválóan végzett munkájára az új hatalmi berendezkedésnek is szüksége volt. Olyannyira biztos is volt ebben, hogy már 1850 szeptemberében a mérnöki hivatal újbóli felállítását szorgalmazta **Augusz Antal** császári kerületi főispánnál akkor, amikor beadta a megye új közigazgatási beosztásának térképét, amelynek befejező munkálatain – több mint egy esztendő külön úton járás után – már ismét együtt dolgozott másodmérnökével a szabadságharcot közvetlenül követő hónapokban.

Helyetteséről, a másodmérnök **Török Miklós**ról alig rendelkezünk ismeretekkel, azzal a kevéssel is inkább apja, Somogy kiemelkedő tudású és sokszínű reformkori mérnökének is csupán szakmai, semmint magánemberi hagyatékából. A nemes, ám vagyontalan megyei mérnök fiát is a szerény megélhetést, ám egy megyei hivatalban tisztességes rangot biztosító mérnöki pályára szánta. Az Institutum Geometricumban tanuló fiúnak a reformpolitika mellett elkötelezett somogyi alispánhoz, **Somssich Pongráchoz**, annak pesti palotájába való bejáratossága sokat persze nem jelenthetett, különösen nem, hogy mérnökhallgatóként az évközi szünetekben nem a pesti egyetemi ifjúság életét élte, hanem apja mellett segédkezett, s vett részt pl. a Dráva-mappázásban, vagy több birtokfelmérésben.

Az 1830-ban megszerzett mérnöki diplomával előbb a megyei főmérnök apa mellett dolgozott gyakornokként, majd megyei másodmérnöként. Apjának 1832-ben bekövetkezett halálával megpályázta a fő-, vagy elsőmérnöki állást, ám azt – mint volt róla szó korábban – Vörös László nyerte el. Török Miklós meg sem közelítette apja tehetségét, mérnöki sokoldalúságát, s kevésbé színes és főleg nem látványos mérnöki pályáján elsősorban útfelmérésekkel és -tervezéssel, útépitések irányításával foglalatzkodott. Apja özvegyével és nála fiatalabb testvéreivel lakott a vármegyei tulajdonú tapsonyi házban.

Az 1830-as évek második felében a nemes és nincstelen mérnök, mintegy követve a nála három esztendővel idősebb Johanna nővérét (aki **Hertelendy Gáspár** csákányi birtokoshoz ment feleségül) – életútját a későbbiekben alapvetően meghatározóan – birtokosi nemesi családba házasodott be. Az ara a kiterjedt – a baranyai Bükkösdön és a somogyi Porrogon, Nemesdédén és környékén birtokos – nemes **Hochreiter**-família tagja volt, s a házasság révén többszáz holdas birtokhoz jutott Török Miklós a vármegyei tulajdonú tapsonyi házból porrogi birtokára is költözött.

Életútját – és éppen a szabadságharc alatti visszavonultságát, lojalitását – alapvetően befolyásolta az új családba kerülése, földbirtokhoz jutása. A különféle megyei tisztségeket is betöltő Hochreiter-família császárhűségéhez nem férhetett kétség. Ez idő tájt egyikük, **Hochreiter Ambrus** a megyei közigazgatás meghatározó egyénisége, járási főszolgabíró, majd alispán, amely címét éppen császárhűsége eredményeként a szabadságharc idején az 1849. januárja és áprilisa közötti császári megszállás alatt is megtarthatta. 1848 őszén, Jellasics támadásakor megtagadta a somogyi nemzetőrség felszerelését, kijelentve, hogy „*inkább akarom a nyugalmas szolgálókat, mint a zavaros szabadságot*”. A szabadságharc bukása után érdemei elismeréseként előbb megyei törvényszéki elnök, majd Somogy megye kormánybiztosa, utóbb megyefőnöke volt.<sup>4</sup>



A szabadságharc alatt a megyei másodmérnök Török Miklós teljes passzivitásban, felesége családja körébe visszavonulva töltötte a mintegy másfél esztendőt, gazdálkodva a 300 holdas – zömmel szántóból és erdőből álló – birtokán. A hagyományos mérnöki feladatok zömére – birtokfelmérések, vízrendezés – ekkor nem igen volt szükség, s másodmérnökként is mindössze a megye útjaival kellett törődnie – ha ebben a hadak vonulásai éppen nem akadályozták.

Vörös főmérnökkel kapcsolata is alig lehetett, útjuk 1848 ősze és 1849 nyara között elvált egymástól, s csak a szabadságharc bukása után folytatják együtt munkájukat az említett új megyei közigazgatási térkép munkálatain és befejezésén. A császárhú Hochreiter család hivatali felemelkedése is segítette nyilván abban, hogy az 1850-ben újonnan felálló közigazgatásban – korábbi józan és hámbor magaviseletének is köszönhetően – újból elfoglalhatta 300 Pft. fizetéssel (ennél egyébként csak a megyei szolgák kaptak kevesebbet) a másodmérnöki állást. Röviddel ezután Török Miklós eltűnt a megyei hivatalból, s néhány jelentéktlenebb földmérői munkát leszámítva birtokain gazdálkodva élt tovább.

Vele ellentétben az alapjában véve nyughatatlan természetű Vörös Lászlónak nem adatott meg ez a nyugalmas élet a mérnöki hivatal biztató kezdetű újjáéledése ellenére sem. Előbb 1852-ben jelentik fel a megyefőnöknél izgatás vádjával, majd a következő évben a nagyobb bűnnek számító Kossuth-bankók rejtegetése miatt, amiért is a soproni katonai törvényszék börtönbüntetésre ítélte. A két nap leülése után – mint büntetett előéletűt – fizetés és végkielégítés nélkül elbocsátották a megyei szolgálatból. – Későbbi leveleinek tucatjai, levelezőkönyve, kötetben fennmaradt kéziratos feljegyzései már nincsenek semmiféle kapcsolatban a szabadságharccal, azokban már az idős, ám a körülötte történő világgal ezer szállal kapcsolatot tartó mérnök, az ember írja le – talán már csak önmaga számára – mindennapjait.

E két töredékes életút-szakasz két átlagos, két egymástól meglehetősen eltérő emberről, két mérnökről szól. Nem voltak ők a szabadságharc hősei, még csak kiemelkedő személyiségei sem, de életrajz-töredékük néhány adattal kiegészíti a szabadságharcról szóló ismereteinket, s ők maguk pedig szolgáltak a néhány adat mellett tanulságokkal is múlt századi mérnökeinkről való képünk sokszínűbbé tételéhez.

#### JEGYZETEK

1. *Bencze Géza*: Somogy megye tiszti mérnökei a XIX. század első felében. Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből. Szerk.: Vámos Éva... Budapest, 1996. p. 69–72.
2. *Bendefi László*: Vörös László emlékezete. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 5. Szerk.: *Kanyar József*: Kaposvár, 1974. p. 85–112. – továbbá: Bács-Kiskun Megyei Levéltár. XIII. 14. A Szilády család iratai 1756–1943. – 4. d. Szilády Lajos iratai és 8. d. Vörös László iratai.
3. *Bencze Géza*: Török Ferenc, Somogy megye mérnöke (1779–1832). In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 6. Szerk.: *Kanyar József*: Kaposvár, 1975. p. 81–94. – továbbá: Somogy Megyei Levéltár. Conscripção nobilium, klf. évek, valamint: Urbéri peres iratok. Porrog 1844–1889.
4. *Dobai András*: Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január–1865. szeptember). Somogyi Almanach 50–51. sz. Kaposvár, 1989. p. 97.